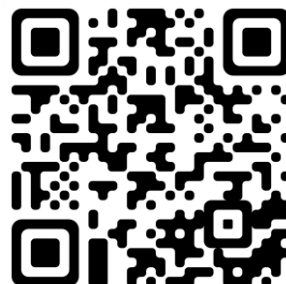

DOI 10.37491/UNZ.87.10
УДК 338.264:364.3(4)

Катерина ШЕСТАКОВА¹,
Сергій ЯРЕМЧУК²,
Оксана ГНАТЧУК³

КООРДИНАЦІЯ СИСТЕМ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ: ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ

Проаналізовано зміст та інституційно-правові засади координації систем соціального забезпечення у Європейському Союзі. Аналізуючи документи, зокрема акти та регламенти ЄС, а також беручи до уваги сучасні наукові розвідки, в матеріалі обґрунтовано наявність окремого напрямку науково-практичної діяльності у Європейському Союзі, а саме — соціального забезпечення. Уточнено, що «соціальне забезпечення» як теоретичний конструкт та напрям державної політики необхідно розглядати в межах поняття «соціальної безпеки» (social security). У вузькому контексті соціальне забезпечення можна трактувати як базовий соціальний стандарт, що здебільшого реалізовується у рамках соціального страхування. Система координації соціального забезпечення у Європейському Союзі доволі складна, зазнає пос-

¹ кандидат соціологічних наук, асистент кафедри філософії та культурології, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, k.shestakova@chnu.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0002-7239-6329>.

² доктор соціологічних наук, доцент, доцент кафедри філософії та культурології, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, s.iaremchuk@chnu.edu.ua, <http://orcid.org/0000-0003-2216-8026>.

³ кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри філософії та культурології, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, o.gnatchuk@chnu.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0001-7456-0834>.

тійних змін. Період коронавірусної пандемії актуалізував необхідність модернізації, з огляду на зміни в умовах праці у сучасному світі. Основні напрями соціального забезпечення у ЄС, як свідчать регламенти Європейського Союзу, охоплюють виплати у зв'язку з конкретними ситуаціями. Це, зокрема, допомога по хворобі, материнство та виплати по батьківству, допомога по інвалідності, виплати по старості, виплати у зв'язку з втратою годувальника, пільги, пов'язані із нещасними випадками на виробництві та професійними захворюваннями, допомога у зв'язку із смертю, допомога по безробіттю, допомога перед виходом на пенсію та сімейні виплати. Визначено основні принципи координації систем соціального забезпечення у сфері соціального страхування у Європейському Союзі. Серед інших, найважливішими з них є рівне ставлення до усіх людей; вільне пересування людей; єдність законодавства, яке застосовується в цій сфері в різних країнах; положення про те, що права, набуті в одній країні, зберігаються в іншій; а також ідея про те, що страхові періоди, набуті в інших країнах, сумуються. Окрім того, в матеріалі запропоновано комплексний аналіз усіх основних юридичних актів ЄС, що координують системи соціального забезпечення національних рівнів.

Ключові слова: соціальне забезпечення, координація систем соціального забезпечення, Європейський Союз, соціальне страхування, соціальний захист, соціальна допомога.

Система соціального забезпечення (*social security system*) в Європейському Союзі вирізняється високим організаційним рівнем, а також чітким розумінням того, що лежить в основі ідеї соціальної підтримки населення. Загально визнано, що координація систем соціального забезпечення — це сукупність понаддержавних правових норм, які доповнюють внутрішнє законодавство держав-членів ЄС та сприяють праву на вільне пересування громадян ЄС, захищають людей, які працюють за кордоном, від втрати соціального захисту. Ці нормативні акти забезпечують гармонійне співіснування систем соціального забезпечення Європейського Союзу. У першу чергу, вони захищають інтереси людей, які переїжджають на роботу в інші країни, тобто мають стаж роботи на території більш ніж однієї країни.

Європейський кодекс соціального забезпечення [1] встановлює стандарти у сфері соціального забезпечення на основі мінімальної гармонізації рівня соціального забезпечення. Цей документ, однак, передбачає мінімальні стандарти і дозволяє (точніше заохочує) учасників угоди покращувати ці стандарти. Інструменти встановлення стандартів разом із Європейською соціальною хартією змальовують основні принципи європейської моделі соціального забезпечення.

Узгодження та співпраця між державами ЄС відбувається, як правило, через систему наднаціональних інституцій. Тим не менше, навіть за наявності злагодженої співпраці постає логічне питання: яким чином координувати діяльність систем соціального забезпечення в утворенні, яке

налічує 27 країн з різним рівнем економічного та соціального розвитку? Ця проблема, вочевидь, не обмежується лише ситуацією у державах-членах ЄС, адже до неї додаються треті сторони, — члени Європейської економічної спільноти або країни, які не входять до ЄС. У цьому світлі показовим є приклад України, яка підписала двосторонні угоди у сфері соціальних гарантій з багатьма державами ЄС.

Координація систем соціального захисту покликана регулювати права та обов'язки осіб щодо сплати соціальних внесків та відповідно пільг у рамках системи соціального забезпечення країни проживання або роботи. У межах Європейського Союзу координація соціального забезпечення визначається нормами права. Серед проаналізованої джерельної бази можна виділити норми первинного права (зокрема, Маастрихтський та Лісабонський договори [2; 3]), вторинного права (прийняті інституціями Союзу в рамках повноважень), а також норми третинного права (угоди, конвенції, внутрішні регламенти, різноманітні декларації). Важливо, що саме в цих юридичних актах можна знайти пояснення не лише дефініції «соціальне забезпечення», але й загальних принципів, що покладені в основу реалізації та координації соціальної підтримки населення. Варто зауважити, що більшість законодавчих актів ЄС із сфери соціальної підтримки не перекладені українською мовою, відтак чимало особливостей координації соціального забезпечення мало знайомі українському читачеві.

Аналіз соціального забезпечення на предмет координації та юридичних актів привертає увагу європейських дослідників. Серед них можна виділити низку експертів у галузі європейського права, наприклад, публікації польської дослідниці М. Орловської-Беднаж у співавторстві з М. Беднаж [4]. Істотним є аналіз Р. Корнеліуса у співавторстві з Ф. Де Вісплере [5], а також П. Шоукенса [6] присвячені змісту поняття «соціальне забезпечення» і, що важливо, аналізу гармонізації політики соціального забезпечення у національних державах ЄС.

Серед українських авторів цікавим є аналіз координації соціального забезпечення, запропонований групою технічної підтримки з питань гідної праці та Бюро МОП для країн Центральної та Східної Європи [7].

Немає сумнівів, що досвід ЄС у координації систем соціального забезпечення — добрий приклад для аналізу та впровадження окремих ідей в системі українського законодавства. Відтак *метою статті* є аналіз інституційно-правових засад координації соціального забезпечення в країнах ЄС відповідно до європейського законодавства. Пропонується, що це можна вирішити через послідовне вирішення конкретних завдань із залученням методів аналізу документів як основного дослідницького інструмента. *Перше*, необхідно визначити дефініції та зміст поняття «соціальне забезпечення», прийняті в європейській соціальній політиці. *По-друге*, варто проаналізувати конкретні нормативні акти, які визначають окремі ситуації, групи осіб або сфери діяльності, що вимагають особливої уваги та координації на наднаціональному рівні. *По-третє*, встановити зміст конкретних пільг та виплат, а також дати загальну оцінку координації систем соціального забезпечення в Європейському Союзі.

Перш ніж встановити основні механізми координації систем соціального забезпечення в ЄС, варто розібратись, чим є саме соціальне забезпечення взагалі і зміст соціального забезпечення в ЄС зокрема. Сучасні держави реалізують соціальну політику на основі різних моделей. Однак, так чи інакше, головною метою соціальної політики сучасної держави є забезпечення високого рівня соціальної захищеності громадян. *«Досягнення цієї мети здійснюється через систему соціального забезпечення. Її основна функція — гарантувати соціальне забезпечення (з погляду встановленого рівня та умови життя) через діяльність, спрямовану на зменшення та компенсації наслідків соціального ризику (подій, які призводять до втрати або зменшення доходу)»* [4, с. 56].

Захист здійснюється відповідно до міжнародних стандартів та рекомендацій. Серед міжнародних документів, які задають рамки розуміння стандартів та критеріїв соціального забезпечення, можна виділити низку документів, прийнятих Радою Європи. Ця організація, як і ЄС, має власні механізми правопорядку. Однак слід підкреслити, що Європейський Союз у своєму правопорядку чималою мірою спирається на юридичні норми Ради Європи, про що фактично зазначено у ст. 6 Лісабонської угоди. *«Основні права, гарантовані Європейською конвенцією про захист прав і основні свободи ... є частиною права Європейського Союзу, будучи загальними принципами права»* [3]. Ця теза дає підстави вважати, що документи, які безпосередньо не стосуються права Європейського Союзу, можна і потрібно аналізувати з метою аналізу координації соціального забезпечення в ЄС. Йдеться, між іншим, про *Декларацію прав людини*, рішення *Міжнародної організації праці*, а також *Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права*.

Відтак, як підкреслюють дослідники, поняття «соціальне забезпечення» знайшло широке застосування у західних країнах, що знайшло відображення в конкретній галузі права — право соціального забезпечення [4, с. 56]. Таким чином, соціальне забезпечення (*social security*) — це система інституційних матеріальних і нематеріальних благ, які спрямовані на забезпечення та задоволення основних потреб усіх членів конкретної громади. В основі цієї системи — ідея соціальної солідарності, де, на відміну від ліберальної доктрини, роль держави у встановленні соціального забезпечення не піддається сумнівам. Держава зобов'язується виконувати роль координатора і «наповнити» змістовними елементами такі правові заходи, як соціальне страхування, соціальне забезпечення та соціальну допомогу.

Тим не менше, в науковій літературі до сьогодні немає єдиного, чітко сформульованого визначення соціального забезпечення. Хоча можна виділити два основні напрямки, в рамках яких науковці трактують це поняття. Перший напрямок обертається навколо поняття *соціальна безпека*. В англійській традиції йдеться про *social security*, що, однак, може набувати досить широкого значення. Чимало дослідників вважають, що в цьому підході акцент падає, насамперед, на визнання соціального забезпечення як певного бажаного стану, результату [4, с. 56].

Інший напрям пропонує зосередитись на конкретних діях, стандартах, механізмах реалізації соціального забезпечення. У цьому випадку вихідною тезою може служити визначення соціальної безпеки як мінімального соціального стандарту, що гарантуватиме відповідний рівень життя окремим категоріям громадян. Зокрема, у Міжнародних трудових стандартах соціального забезпечення зазначено: «*Конвенція встановлює мінімальні стандарти соціальних благ та умов, за яких вони надаються. Вони охоплюють дев'ять основних галузей соціального забезпечення, а саме: медичне обслуговування, стан хвороби, безробіття, старість, трудові травми, сім'ю, вагітність та пологи, інвалідність та допомогу у зв'язку з втратою годувальника. ... Рівень мінімальних пільг можна визначити з урахуванням рівня заробітної плати у відповідній країні. Для країн, чия економіка та медичні заклади недостатньо розвинені, передбачаються тимчасові винятки, що дасть змогу обмежити сферу дії конвенції та охоплення конкретних пільг*» [8; 9].

До інструментів реалізації (технік) соціального забезпечення належать три основні техніки, при чому їх зіставлення у кожній країні може сильно відрізнятись [4, с. 57]:

1) *техніка соціального страхування* функціонує як обов'язковий інструмент соціальної політики держави, а умовою страхових виплат є сплата внесків, що утворюють страховий фонд. Розмір пільг змінюється залежно від суми сплачених внесків, а умови їх надання визначаються законодавством. У рамках техніки створені та функціонують відповідні державні органи або установи, підзвітні державі;

2) *техніка соціальної допомоги*, що фінансується з державних коштів. Умови отримання допомоги встановлені у законодавчому порядку, їхній розмір, як правило, поширюється на громадян певної країни, які належать до конкретної соціальної чи професійної групи, наприклад, студентів, інвалідів дитинства тощо. Соціальне забезпечення характеризується, насамперед, відсутністю страхового характеру зборів і внесків. Подекуди в літературі трапляється поняття *social assistant* як англomовної версії цієї техніки [5, с. 150]. Власне соціальна допомога (*social assistant*) є основним традиційним ризиком, який зовсім відсутній у списку Європейського кодексу соціального забезпечення та документів МОП. Кодекс, таким чином, головним чином орієнтується на традиційне соціальне страхування [6, с. 12];

3) *техніка соціальної опіки* передбачає індивідуальні пільги, що фінансуються з державних коштів, після вивчення ситуації конкретної людини. Право на пільгу або допомогу визначені на законодавчому рівні, однак їх надання та розмір залежать від індивідуальної ситуації.

Далі варто розглянути питання змісту та мети соціального забезпечення у програмних документах ЄС. Будучи економічним та політичним союзом 27 європейських держав, ЄС упродовж тривалого часу опрацьовував інструменти координації національних систем соціального забезпечення. Цей процес фактично розпочався у 1950-х роках, з моменту створення *Європейської спільноти з вугілля і сталі (European Coal and Steel Community)*, в рамках Паризької угоди у 1951 році [10], а також створення

Європейської економічної спільноти (*European Economic Community*) в ході підписання Римських договорів у 1957 році [10].

Надважливою віхою у створенні ЄС став Маастрихтський договір від 1992 р., який сприяв процесові євроінтеграції й заклав підвалини згуртованої політики у сфері соціально-економічного розвитку членів Євросоюзу [2]. Маастрихтський договір встановлював, що серед іншого «*Співтовариство має своїм завданням... сприяти високому рівню зайнятості та соціального захисту, підвищенню рівня життя та якості життя, а також економічній та соціальній згуртованості і солідарності між державами-членами*» [11].

Деяко пізніше були внесені зміни до цієї угоди. Зокрема, у підписаному в 2007 році документі під назвою «*Лісабонська угода про внесення змін в Угоду про Європейський Союз й Угоду про заснування Європейської Спільноти*» (*Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community*) вперше були чітко прописані завдання соціальної політики Євросоюзу [3]. Лісабонська угода набула чинності 01 грудня 2009 р.

Серед низки суто економічних ініціатив та правил, як-от: встановлення засад комерційної діяльності, митної політики, внутрішніх ринків, транспортної та міграційної політики, важливу роль відіграли інші завдання. Йдеться про досягнення високого рівня охорони здоров'я, політику у соціальній сфері (під егідою роботи Європейського соціального фонду); зміцнення економічної та соціальної єдності [11].

Тоді ж були розширені повноваження та роль окремих органів, наприклад, *Європейського соціально-економічного комітету*, створеного ще у 1958 році, а також *Європейського соціального фонду* (*European Social Fund*, ЄСФ), створеного у 1957 році в рамках Римського договору [10]. Первинно завдання ЄСФ полягало в наданні допомоги представникам певних спільнот, галузей і професій, які опинилися у складній ситуації в результаті перебудови промисловості у ЄС. Ресурси фонду спрямовувались на реалізацію програм із скорочення безробіття, подолання соціальної нерівності, гармонізації професійного і сімейного життя жінок.

У Маастрихтській угоді завдання ЄСФ розширили, адже постала необхідність врегулювання міграційної політики. Зокрема, у тексті зазначалось: «*З метою покращення можливостей працевлаштування працівників на внутрішньому ринку та сприяння таким чином підвищенню рівня життя, Європейський соціальний фонд ... має на меті полегшити працевлаштування працівників та збільшити їх географічну та професійну мобільність у межах Співтовариства, а також сприяти їх адаптації до промислових змін та змін у виробничих системах, зокрема шляхом професійної підготовки та перепідготовки*» [11].

Лісабонська угода 2007 року дозволила досягти подальшого прогресу в консолідації соціального виміру європейської інтеграції. Підкреслюючи соціальні цілі ЄС, ст. 5 зазначає: «*При визначенні та здійсненні своєї політики та діяльності ЄС враховує вимоги, пов'язані із сприянням високому рівню зайнятості, гарантією належного соціального захисту, боротьбою із соціальним відчуженням, високим рівнем освіти, навчання та*

захистом, здоров'я людини» [3]. Лісабонська угода закріпила права працівників на інформацію та консультації, а також на колективні переговори, справедливі умови праці, соціальне забезпечення та соціальну допомогу. Окрім того, соціальні цілі ЄС повинні бути враховані під час визначення та реалізації інших політик та ініціатив (ст. 9).

Аналіз регламентів ЄС слід розпочати з *Регламенту Європейського Парламенту та Ради № 883/2004* від 29 квітня 2004 р. про координацію систем соціального забезпечення (текст стосується Європейського економічного простору та Швейцарії), що уможливило користування соціальними виплатами в рамках системи соціального забезпечення осіб, які переміщуються територією держав-членів ЄС та держав-членів Європейської асоціації вільної торгівлі [12]. Варто підкреслити, що положення Регламенту № 883/2004, на відміну від попередніх документів, застосовується до всіх громадян ЄС, застрахованих відповідно до національного законодавства, тобто зайнятих та самозайнятих осіб, студентів, державних службовців, пенсіонерів, неактивних на ринку праці, а також до членів їхніх сімей, незалежно від громадянства та походження [5, с. 150]. Порівняно з попередніми правилами, нововведення стало величезним прогресом, адже дозволило охопити не лише економічно активних громадян, але й усіх інших. Необхідно уточнити, що у 2009 році було прийнято *Регламент (ЄС) № 987/2009 Європейського Парламенту та Ради* від 16 вересня 2009 р., що встановлює процедуру імплементації Регламенту (ЄС) № 883/2004 про координацію систем соціального забезпечення [13].

Важлива роль належить *Регламенту (ЄС) № 1231/2010 Європейського парламенту та Ради* від 24 листопада 2010 р. [14], який поширює дію Регламенту (ЄС) № 883/2004 та Регламенту (ЄС) № 987/2009 на громадян третіх країн, які ще не підпадають під дію цих Правил лише на підставі їхнього громадянства.

У 1978 році була прийнята *Директива Ради 79/7/79/7/ЕЕС* від 19 грудня 1978 р. про поступове впровадження принципу рівного ставлення до чоловіків і жінок у питаннях соціального забезпечення [15].

Значно пізніше, у 2011 році була прийнята *Директива 2011/24/ЕУ Європейського Парламенту та Ради* від 09 березня 2011 р. про імплементацію прав пацієнтів у транскордонній медичній допомозі [16].

Окрім того, не втратили чинності інші документи. Насамперед йдеться про *Регламент Ради (ЄЕС) № 1408/71* від 14 червня 1971 р. про застосування систем соціального забезпечення до найнятих осіб, самозайнятих осіб та членів їхніх сімей, які переміщуються в межах ЄС [17]; а також про *Регламент Ради (ЄЕС) № 574/72* від 21 березня 1972 р. [18] про імплементацію Регламенту (ЄЕС) № 1408/71 про застосування систем соціального забезпечення до найнятих, самозайнятих осіб та членів їхніх сімей, які переміщуються в межах ЄС.

Серед інших актуальних документів можна навести Директиви та рішення Адміністративної Комісії ЄС у справах координації систем соціального забезпечення; Рішення Європейського Суду; низку зовнішніх угод з ЄС (у тому числі угоди про асоціацію) [20].

Варто зазначити, що наведені документи дозволяють імплементувати Регламент Ради (ЄС) № 859/2003 від 14 травня 2003 р. [20], який поширює дію положень Регламентів № 1408/71 та № 574/72 на громадян третіх країн, які ще не підпадають під дію наведених положень винятково через їхнє громадянство. Положення цього регламенту застосовуються лише до громадян третіх країн, які законно проживають у Великобританії або мають соціальне страхування у Великій Британії та проживають в іншій державі-члені ЄС.

Важливим є питання дослідження пільг та виплат у контексті соціального забезпечення. Зважаючи на вищенаведені юридичні документи, можна зробити висновок, що врегулювання систем соціального забезпечення відбувається на основі внутрішніх та зовнішніх інструментів. Окрім того, можна виділити окремі площини координації систем соціального забезпечення: між країнами-членами ЄС, між країнами-членами ЄС та іншими державами, між країнами ЄС та Великобританією (внаслідок виходу Великобританії з ЄС).

Координація систем соціального забезпечення в країнах ЄС охоплює конкретні сфери життя. Між іншим, це стосується соціальної підтримки на випадок хвороби або материнства, нещасних випадків на робочих місцях та професійних захворювань, пенсійної допомоги, допенсійної допомоги, виплат на випадок смертельного випадку а також виплат на випадок безробіття, допомоги за віком, допомоги у зв'язку із втратою годувальника тощо [21; 7, с. 101]. В усіх країнах Європейського економічного простору існують два види виплат: грошові та матеріальні. Грошові виплати виплачуються відповідно до законодавства країни, де видана медична страховка, а місце проживання або перебування не впливає на можливість отримання виплат.

Як зауважують деякі дослідники, положення документів про координацію стосуються лише законодавства, яке фактично охоплює матеріальні пільги. Наприклад, той же Регламент № 883/2004 охоплює такі галузі соціального забезпечення, як допомогу по хворобі, материнству, виплати по батьківству, допомогу по інвалідності, виплати по старості, виплати у зв'язку з втратою годувальника, пільги, пов'язані із нещасними випадками на виробництві та професійними захворюваннями, допомогу у зв'язку із смертю, допомога по безробіттю, допомога перед виходом на пенсію та сімейні виплати [5, с. 150]. Цим список категорій, які можуть розраховувати на виплати, вичерпується. Більш того, окремі статті, як, наприклад, Стаття 3(5) Регламенту № 883/2004, прямо виключає схеми пільг для жертв війни або постраждалих від наслідків війни.

Отже, як підкреслюють Р. Корнеліус та Ф. Де Вісплере, сучасні регламенти ЄС, засновані на ст. 48 Угоди про функціонування Європейського Союзу (*Treaty on the Functioning of the European Union*), застосовуються лише до законодавства про соціальне забезпечення (*social security*). Соціальна допомога (*social assistance*) завжди була виключена з матеріальної сфери дії Регламентів ЄС, при цьому в законодавстві досі відсутнє конкретне визначення терміна «соціальна допомога» (*social assistance*) [5, с. 150]. Натомість згадувані галузі соціального забезпечення, вказані в Регламенті

(ЄС) № 883/2004, чітко моделюються на основі згадуваної вище Конвенції МОП № 102 від 1952 р. про мінімальні стандарти соціального забезпечення [8; 9]. Необхідно зазначити, що окремі сфери соціального захисту виходять за межі звичної координації систем соціального захисту і фактично створюють нові види соціальних прав. Між іншим, це стосується транскордонного медичного обслуговування, коли застрахований громадянин однієї країни ЄС має право на будь-яку медичну допомогу в іншій країні ЄС [5, с. 152].

Серед експертів у сфері європейського законодавства наявна певна одноставність, що координація систем соцзабезпечення в ЄС, хоч і складна, проте доволі дієва. Втім, лунає й критика. Серед низки критичних зауважень можна навести найбільш актуальні та важливі. По-перше, несиметричність соціально-економічного розвитку країн-членів ЄС вимагає від «старих» держав-членів більших фінансових зусиль, на відміну від нових членів, яким притаманний нижчий рівень життя. По-друге, в останні роки актуалізувались питання процедури виплат, пов'язані з можливістю «експорту» різноманітних допомог або узгодження законодавства в питаннях переносу допомоги з однієї країни в іншу. Йдеться про експорт різноманітних сімейних допомог, допомоги по безробіттю, сумування періодів виплати допомоги по безробіттю, доступ до допомоги для непрацевдатних людей та окремих категорій працівників [5, с. 153]. Прагнучи проаналізувати можливості модернізації юридичних норм, у 2019 р. Європейська комісія запропонувала внести зміни до деяких положень (упродовж 18 місяців держави-члени ЄС повинні були подати свої пропозиції з даного питання). Це, зокрема, стосується «експорту» сімейних пільг (наприклад, якщо особа працює в одній державі-члені ЄС, а її діти проживають в іншій державі-члені ЄС, вони мають право на сімейні виплати від тієї держави, де працює батьки). Причина нововведення — зміна ситуації на ринках праці в країнах ЄС. У листопаді 2019 року Європейська комісія озвучувала, що 4 з 10 осіб працюють за нестандартними контрактами або є самозайнятими [22].

Серед питань, які вимагають модернізації, можна навести експорт допомоги по безробіттю, наприклад, у ситуації, коли безробітний отримує допомогу по безробіттю, але водночас шукає роботу в іншій державі. Деякі держави-члени ЄС вважають, що така людина може претендувати на виплату допомоги по безробіттю саме в іншій державі, поки тривають пошуки роботи.

Підбиваючи підсумки, підкреслимо, що координація національних систем соціального забезпечення в Євросоюзі — продуманий та злагоджений процес. У його основі — сукупність правових норм, які взаємодоповнюють внутрішнє законодавство держав-членів ЄС.

Варто виокремити три важливі висновки, що впливають з аналізу юридичних документів та експертних оцінок.

По-перше, у країнах Європейського Союзу соціальне забезпечення розглядають як соціальну безпеку (*social security*), що свідчить про усвідомлення та обачність стосовно соціальних ризиків. Їх мінімізація відбувається за рахунок соціального страхування, що має принципове значення

для раціоналізації соціальної політики, а в її рамках, зокрема, політики соціального забезпечення.

По-друге, вкрай важливу роль у координації соціального забезпечення відіграють юридичні аспекти. Вони безпосередньо пов'язані з відповіддю на питання про те, яким чином має бути сформульовано та застосовано на практиці законодавство щодо системних рішень у сфері соціального забезпечення (за своєю природою ці рішення мають політичний та соціальний характер). До найважливіших юридичних документів належать Римські угоди, Маастрихтський трактат, Лісабонський договір, а також низка регламентів Ради ЄС та директиви ЄС. Саме цими документами керуються такі структури, як Європейський соціально-економічний комітет, Європейський соціальний фонд. Їх метою і є координування соціального забезпечення.

По-третє, важливо наголосити, що соціальне страхування охоплює допомогу по хворобі, допомогу по материнству та виплати по батьківству, допомогу по інвалідності, виплати по старості, виплати у зв'язку з втратою годувальника, пільги, пов'язані із нещасними випадками на виробництві та професійними захворюваннями, допомогу у зв'язку із смертю, допомогу по безробіттю, допомогу перед виходом на пенсію та низку сімейних виплат. Незважаючи на це, зростання соціальної мобільності, зміна умов праці та поява нових форм праці внаслідок пандемії, неодмінно призведуть до змін у законодавстві або навіть до зміни парадигми щодо координації систем соціального захисту.

На користь цієї тези свідчить, наприклад, зростання позовів до Європейського суду у справах соціального забезпечення. Серед висновків суду можна навести рішення від 19 вересня 2019 р. [23], яке, на думку дослідників, свідчить, що ст. 48 Договору про функціонування Європейського Союзу передбачає лише координацію, а не гармонізацію систем соціального забезпечення держав-членів. У цьому контексті важливо пам'ятати, що автори європейських соціальних стандартів прагнули знайти механізми, які були б доступними для бідніших країн, але водночас мали б деяке значення для більш розвинених систем.

Враховуючи бажання України об'єднатись з Європейським Союзом, особливо на тлі війни, яку розв'язала російська федерація проти України, співпраця України з ЄС значно розшириться в майбутньому. Ця взаємодія передбачає широкі можливості для українських громадян. Відтак узгодження систем соціального забезпечення Європейського Союзу та України набуває особливого значення. З цією метою Україні потрібно не лише врегулювати відповідно до європейських стандартів власні норми соціального страхування (між іншим, сукупність періодів страхування, проживання або роботи), але й подумати над експортом пільг. Важливо внести корективи у власну парадигму «соціального забезпечення», взявши за основу досвід ЄС.

Список використаних джерел

1. European Code of Social Security (ETS No. 048). *Council of Europe*. URL: <https://bit.ly/3INkpIR>.

2. Treaty on European Union. *EUR-Lex*. URL: <https://bit.ly/3wUggIg>.
3. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007. *EUR-Lex*. URL: <https://bit.ly/3GkDDis>.
4. Orłowska-Bednarz M., Bednarz M. Zabezpieczenie społeczne jako forma ochrony warunków życia, *Studia z zakresu nauk prawnoustrojowych*. 2012. Miscellanea 2. Pp. 55–76. *BazHum*. URL: <https://bit.ly/3LRSsuf>.
5. Cornelissen, R.; De Wispelaere, F. Sixty years of European social security coordination: achievements, controversies and challenges. *Social policy in the European Union 1999–2019: the long and winding road* / ed. B. Vanhercke, D. Ghailani and S. Spasova with P. Pochet. ETUI aisbl, Brussels, 2020. Pp. 143–166. *The European Trade Union Institute*. URL: <https://bit.ly/3MR67Db>.
6. EU social security law: the hidden ‘social’ model. Inaugural Address / Delivered at Tilburg University on Friday, February 19, 2016 / by prof. dr. Paul Schoukens. *European Institute of Social Security*. URL: <https://bit.ly/3LR4vYP>.
7. Координація соціального забезпечення: комплексний посібник для України. Група технічної підтримки з питань гідної праці та Бюро МОП для країн Центральної та Східної Європи. Київ : МБП, 2012 1 v. *International Labour Organization*. URL: <https://bit.ly/3yVm1bs>.
8. International Labour Standards on Social security. *International Labour Organization*. URL: <https://bit.ly/3MTkp5Z>.
9. ILO Social security: A new consensus. Geneva, International Labour Office, 2001 ISBN 92-2-112624-2. *International Labour Organization*. URL: <https://bit.ly/3N3R48Y>.
10. Vertrag Zur Gründung Der Europäischen Wirtschaftsgemeinschaft Rom, den 25. März 1957. *EUR-Lex*. URL: <https://bit.ly/3yZczUo>.
11. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union, signed on 13 December 2007. Official Journal. C 326, 26/10/2012. P. 1–390. *EUR-Lex*. URL: <https://bit.ly/3sZqtCa>.
12. Consolidated text: Regulation (EC) No 883/2004 of the European Parliament and of the Council of 29 April 2004 on the coordination of social security systems (Text with relevance for the EEA and for Switzerland). *EUR-Lex*. URL: <https://bit.ly/3ILUd1n>.
13. Regulation (EC) No 987/2009 of the European Parliament and of the Council of 16 September 2009 laying down the procedure for implementing Regulation (EC) No 883/2004 on the coordination of social security systems (Text with relevance for the EEA and for Switzerland). *EUR-Lex*. URL: <https://bit.ly/3lJXMVM>.
14. Regulation (EU) No 1231/2010 of the European Parliament and of the Council of 24 November 2010 extending Regulation (EC) No 883/2004 and Regulation (EC) No 987/2009 to nationals of third countries who are not already covered by these Regulations solely on the ground of their nationality. *EUR-Lex*. URL: <https://bit.ly/3atELVr>.
15. Council Directive 79/7/EEC of 19 December 1978 on the progressive implementation of the principle of equal treatment for men and women in matters of social security. *EUR-Lex*. URL: <https://bit.ly/3wP9ULD>.
16. Directive 2011/24/EU of the European Parliament and of the Council of 9 March 2011 on the application of patients’ rights in cross-border healthcare. *EUR-Lex*. URL: <https://bit.ly/3lKJQe7>.

17. Regulation (EEC) No 1408/71 of the Council of 14 June 1971 on the application of social security schemes to employed persons and their families moving within the Community. *EUR-Lex*. URL: <https://bit.ly/3MSK0fy>.
18. Regulation (EEC) No 574/72 of the Council of 21 March 1972 fixing the procedure for implementing Regulation (EEC) No 1408/71 on the application of social security schemes to employed persons and their families moving within the Community. *EUR-Lex*. URL: <https://bit.ly/3wTiVls>.
19. International agreements and the EU's external competences. *EUR-Lex*. URL: <https://bit.ly/3MPOOC9>.
20. Council Regulation (EC) No 859/2003 of 14 May 2003 extending the provisions of Regulation (EEC) No 1408/71 and Regulation (EEC) No 574/72 to nationals of third countries who are not already covered by those provisions solely on the ground of their nationality. *EUR-Lex*. URL: <https://bit.ly/3sXDSdO>.
21. Social Security Coordination Regulations database. *European Commission*. URL: <https://bit.ly/3wMUasw>.
22. Council Recommendation on access to social protection — making social protection systems fit for the future. NEWS 11/11/2019. *European Commission*. URL: <https://bit.ly/3wQHxlt>.
23. Judgment of the Court (Fourth Chamber) of 19 September 2019. *Sociale Verzekeringsbank v F. van den Berg and Others*. Joined Cases C-95/18 and C-96/18. *EUR-Lex*. URL: <https://bit.ly/3PJqnbS>.

Надійшла до редакції 06.05.2022
Рекомендовано до друку 20.06.2022

Kateryna SHESTAKOVA,
Serhii YAREMCHUK,
Oksana HNATCHUK

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

Social Security Coordination (Social Insurance) in European Union: Institutional and Legal Principles

The article analyses the content and institutional and legal framework for the coordination of social welfare systems in the European Union. Analysing documents in particular, EU Acts and Regulations, as well as taking into account modern scientific research, the material substantiates the existence of a separate area of scientific and practical activities in the European Union, namely, social welfare. It is specified that «social welfare» as a theoretical construct and direction of public policy should be considered within the concept of «social security». In a narrower context, social security can be interpreted as a basic social standard, which in most cases is implemented through social insurance. The social welfare coordination system in the European Union is quite complex and undergoing constant change. The need for modernization in view of changes in working conditions in the modern world has been updated in the period of the coronavirus pandemic. According to European Union regulations, the main areas of social welfare in the EU cover payments in connection in specific situations. Such situations are included: sickness benefits, maternity and paternity benefits, invalidity benefits, old-age benefits, survivors' benefits, benefits related to accidents at work and occupational diseases, and benefits in connection with death, unemployment benefits, pre-retirement benefits and family benefits. The article identifies the basic principles of

coordination of social welfare systems in the European Union. Among others, the most important of these is equal treatment of all people; free movement of people; unity of legislation applicable in this field in different countries; the provision that rights acquired in one country are retained in another; and the idea that insurance periods acquired in other countries summed up. In addition, the material offers a comprehensive analysis of all major EU legal acts coordinating social security systems at national levels.

Keywords: *social security, coordination of social security systems, European Union, social protection, social assistance, social insurance.*